

Отримано: 17 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 2 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 4 жовтня 2017 р.

e-mail: grybinyky26@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-89-92

Гривіник Ю. І. Запозичення в англійській геодезичній термінології / Ю. І. Гривіник // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острогор: Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 89–92.

УДК: 811.111'373.46:613

Юлія Ізидорівна Гривіник,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

ЗАПОЗИЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ГЕОДЕЗИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Статтю присвячено дослідженню запозичених лексичних одиниць в складі англійської геодезичної термінології. Розглянуто основні способи термінотворення, наведені українськими та зарубіжними лінгвістами. Запозичені термінологічні одиниці геодезичної сфери проаналізовано з точки зору джерела запозичення та структури. Значну увагу приділено виокремленню та класифікації термінів-інтернаціоналізмів у досліджуваній термінології.

Ключові слова: геодезична термінологія, термінотворення, запозичення, інтернаціоналізми.

Юлія Изидоровна Гривиник,

Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, г. Ивано-Франковск

ЗАЙМСТВОВАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ГЕОДЕЗИЧЕСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Стаття присвячена дослідженню запозичених лексичних одиниць в складі англійської геодезическої термінології. Розглянуто основні способи створення термінів, представлені українськими та зарубіжними лінгвістами. Запозичені термінологічні одиниці геодезическої сфери проаналізовано з точки зору джерела запозичення та структури. Значительное внимание уделено выделению и классификации терминов-интернационализмов в исследуемой терминологии.

Ключевые слова: геодезическая терминология, создание терминов, заимствование, интернационализмы.

Yuliia Hrybinyk,

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk

BORROWINGS IN ENGLISH GEODETIC TERMINOLOGY

The article is devoted to investigation of borrowings in the structure of English geodetic terminology, which is regarded as a system of terms related to specific professional sphere (geodetic), that denote the main concepts of this sphere. Modern geodetic terminology is constantly developing and expands its vocabulary with the help of its native language elements and also lexical units borrowed from other languages. There are different classifications of the principal ways of term formation, suggested by Ukrainian and foreign linguists, the main of which include: morphological, semantic, syntactic methods and borrowings.

Expansion of any language vocabulary with the help of scientific terminology is accompanied by the process of borrowing.

According to the source of borrowings they are divided into those borrowed from classical and modern languages. English geodetic terminology is rich in terminological units borrowed from classical languages – Latin and Greek and terms, borrowed from modern languages, namely: French, Arabic, Italian, Spanish.

Terminology under analysis is also characterized by presence of compound terminological units, formed with the help of two or more borrowed words, which mainly include borrowings from Latin, Greek and French. There are also compound terms which combine both native language and borrowed components. The most productive ones are units, formed on the basis of Old English and Latin words.

Borrowings in the structure of English geodetic terminology include also international words, which belong to international lexical stock and have the same meanings in different languages. The main groups of international words are those related to science, technology, culture, art and social life. They simplify communication of specialists and are widely used in the sphere of international contacts. International terms take great part in the structure of borrowings which belong to English geodetic terminology and include one-stem and compound terms, some of which contain international terminological elements, the most productive of which are: photo-, multi-, stereo-, semi-, micro-, radio-, inter-, pseudo- and others.

Key words: geodetic terminology, term formation, borrowings, international words.

Англійська геодезична термінологія є співвіднесеною з професійною сферою діяльності (геодезією) сукупність термінів, що відтворюють систему понять геодезичної галузі та забезпечують процеси номінації в її межах. Серед геодезичних термінів наявна значна кількість запозичень та інтернаціональних лексем, а також міжнародних терміноелементів, що засвідчує тенденцію до інтернаціоналізації термінів геодезичної сфери.

Постановка проблеми дослідження та її актуальність. Сучасна англійська геодезична термінологія перебуває в процесі постійного розвитку та збагачення свого термінологічного апарату, як за рахунок елементів власної мови, так і за допомогою лексичних одиниць, запозичених з інших мов, що зумовлює **актуальність** та необхідність детального вивчення основних способів термінотворення та поповнення термінології геодезичної сфери, серед яких чільне місце посідає процес запозичення.

Процес термінотворення за своєю структурою є неповторним і багатограним, він тісно прив'язаний до конкретної галузі науки чи техніки, де науковці чи фахівці відчувають потребу у створенні нових форм вираження певних понять та явищ дійсності. Способи та моделі термінотворення розрізняються відповідно до галузі використання, характеру зацікавленості людей і мети термінотворення, проте всі вони базуються на загальномовних способах та моделях словотворення, адже в лінгвістичній теорії термінологічні одиниці не відрізняються від лексичних одиниць (наприклад, порівнюючи їх морфологічні та синтаксичні характеристики) [7, с. 130].

Дослідженню проблем дериватології та термінотворення присвячено багато праць українських (С. В. Гриньов-Гриневича, В. П. Даниленко, А. С. Д'якова, М. С. Зарицького, Т. Р. Кияка, З. Б. Куделько, В. В. Левицького, А. В. Ліпінської, О. І. Павлової, З. А. Харитончика, С. В. Харченко та ін.) і зарубіжних (А. У. Aikhenvald, R. Fisher, M. Haspelmath, L. A. Janda, R. Lieber, P. H. Mathews, Ch. F. Meyer, I. Plag, J. C. Sager, P. Schmitter та ін.) лінгвістів.

Українські дослідники А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк та З. Б. Куделько розрізняють три основні способи термінотворення: 1) використання внутрішніх ресурсів мови: а) карбування похідних слів; б) надання наявним словам нових значень; в) складання основ; г) укладання словосполучень; 2) пряме запозичення терміноелементів: а) повне запозичення (внутрішня форма разом із зовнішньою формою); б) неповне запозичення (тільки внутрішня форма); 3) вигадання штучних слів [2, с. 105–106]. Таку ж класифікацію наводить дослідниця науково-технічної термінології А. В. Ліпінська [5, с. 126].

С. В. Харченко пропонує такий розподіл способів творення науково-технічних термінів: 1) морфологічні способи, які включають суфіксацію, осново- та словоскладання й аббревіацію; 2) неморфологічні, до яких належать лексико-семантичний спосіб (відбувається на основі метафоризації та метонімізації), лапкування та утворення термінів-словосполучень [6, с. 76–81].

Вартим уваги є також розподіл способів формування термінологічних одиниць, запропонований В. П. Даниленко, яка визначає їх таким чином: 1) семантичний спосіб, який полягає в утворенні нових термінів шляхом семантичного перетворення існуючих у мові слів; 2) синтаксичний спосіб, в основі якого лежить утворення термінів-словосполучень; 3) морфологічний спосіб – утворення термінів за такими ж моделями і за допомогою таких же словотворчих засобів, як і в загальноживаній мові, сюди належить афіксація (префіксація, суфіксація, префіксально-суфіксальний спосіб), осново і словоскладання, аббревіація. Вагомим у процесі формування термінологічних одиниць є також запозичення, які, як зазначає вчена, у термінології завжди займають значно більшу частину порівняно із запозиченнями в загальнолітературній мові [1, с. 97–141].

Мета статті полягає в аналізі запозичених слів в геодезичній термінології з точки зору джерела їхнього запозичення та структури, а також виокремленні та класифікації термінів-інтернаціоналізмів геодезичної сфери.

Дослідження способів та засобів поповнення термінологічного апарату англійської геодезичної термінології показало, що важливу роль у даному процесі відіграють запозичення іншомовних слів та міжнародних терміноелементів.

Як стверджують українські лінгвісти А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько, «наукова термінологія має досить високу здатність сприймати іншомовні запозичення» [2, с. 109]. Зростання словникового складу мови за рахунок наукової термінології обов'язково супроводжується процесом запозичення окремих іншомовних слів, особливо разом із запозиченням відповідного наукового поняття [2, с. 109].

Відповідно до джерела запозичення розрізняють запозичення з класичних та запозичення з сучасних мов [2, с. 112–113].

Термінологія геодезичної сфери багата на термінологічні одиниці, що походять із класичних мов – латинської (далі L) та грецької (далі Gr), а також терміни, які потрапили до неї із сучасних мов – французької (далі Fr), арабської (далі Ar), італійської (далі It), іспанської (далі Sp) тощо.

Прикладами запозичень із класичних мов (63,1% запозичених термінів) у дослідженій терміносистемі слугують: *latitude* – *широта* (L: «*latitudo*» – *breadth, width, extent, size*), *longitude* – *довгота* (L: «*longitudo*» – *length, duration*), *axis* – *вісь* (L: «*axis*» – *axis of the earth or sky*), *orbit* – *орбіта* (Medieval L: «*orbita*», *transferred use of Latin «orbita»* – *wheel track, beaten path, rut, course, orbit*), *adiabat* – *адиабата* – *лінія, яка зображає на графіку адиабатний процес* (Gr «*adiabatos*» – *not to be passed through*), *geodesy* – *геодезія* (Gr «*geodaisia*» – *division of the earth*), *gyro* – *гіроскоп* – *прилад у вигляді швидкообертального твердого тіла, вісь обертання якого може змінювати свій напрям у просторі* (Gr «*gyros*» – *a ring, circle*), *parallel* – *паралель* (Greek «*parallelos*» – *parallel*) та ін.

Крім латинської та грецької, доволі поширеним джерелом запозичення були мови, які належать до сучасних: французька мова (34,1 % запозичених термінологічних одиниць), котра довгий час (XVII–XIXст.) відігравала роль мови науки, техніки і культури, а також італійська, арабська, іспанська мови (2,8%). Наприклад: *surface* – *поверхня* (Fr «*surface*» – *an outermost boundary, outside part*), *(to) survey* – *(виконувати) знімання* (Old Fr «*sorveoir*» – *look (down) at, look upon, notice; guard, watch*), *chart* – *морська карта* (Middle Fr «*charte*» – *card, map*), *align* – *направляти, візувати* (Old Fr «*alignier*» – *set, lay in line*), *border* – *границя, межа* (Old Fr «*bordure*» – *seam, edge of a shield, border*), *nadir* – *надир* – *точка земної сфери, протилежна зеніту* (Ar «*nazir*» – *opposite to*), *azimuth* – *азимут* (Ar «*as-sumut*» – *the ways*), *profile* – *профіль, вертикальний переріз* (It «*profilo*» – *a drawing in outline*), *demarcation* – *демаркація* (Sp «*de*»+«*marcar*» – *to mark the boundaries of*) та ін.

Співвідношення кількості запозичених з різних мов термінів геодезичної сфери зображено на рисунку 1.

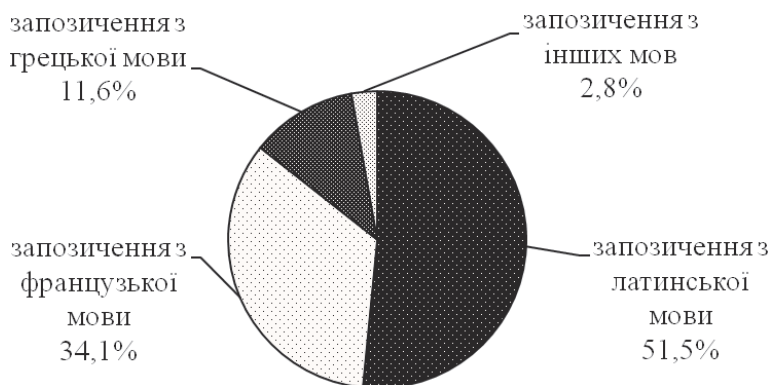

Рис. 1. Іншомовні запозичення в термінології геодезії

Нерідко в межах досліджуваної термінології використовуються складні термінологічні одиниці, що утворились на основі двох чи більше слів іншомовного походження, які поєднуються один з одним чи з іншим запозиченим словом. До таких лексичних одиниць в основному належать слова латинського, грецького та французького походження: *microlevel* – мікро-нівелір (Gr+L: Greek «mikros» – small, little, petty, trivial, slight та Latin «libella» – a balance, level), *plane-table* – мензула, геодезичний прилад для топографічного знімання місцевості, якій складається з мензуральної дошки та підставки зі вставними пристроями (L+Old Fr: Latin «planus» – level, flat та Old Fr «table» – board, square panel, plank), *oblique-angled* – косокутний (L+Old Fr: Latin «obliquus» – slanting, sidelong, indirect та Old Fr «angle» – angle, corner) та ін.

Існують також терміни-композиції, які містять у своєму складі як власне мовний, так і запозичений елемент. Таким чином виникають так звані гібридні утворення. Найбільш продуктивними з них є лексичні одиниці, утворені поєднанням староанглійських та латинських слів: *three-axis* – трикоординатний, тривимірний (OE+L), *high-latitude* – високоширотний (OE+L), *multipath* – (багатошляховість) (L+OE) та ін.

До складу запозичених термінів геодезичної сфери належить також інтернаціональна лексика, тобто слова-інтернаціоналізми. У повному словнику лінгвістичних термінів Т. В. Матвєєвої зазначено, що інтернаціоналізми – це функціонально-тематичний вид запозиченої лексики, а саме слова міжнародного лексичного фонду, які мають в різних мовах одне і те ж значення, але оформлені відповідно до законів кожної мови окремо. Головні групи інтернаціоналізмів – це терміни науки і техніки, культури і мистецтва, соціального життя. Вони полегшують спілкування спеціалістів та широко використовуються в практиці міжнародних контактів [4, с. 131]. Інтернаціоналізми, як вважає І. М. Кочан, «завжди мають подібне звучання, тотожні або близькі значення, подібну форму у кількох мовах» [3, с. 5].

У результаті аналізу запозичених термінологічних одиниць геодезичної сфери приходимо до висновку, що терміни-інтернаціоналізми займають серед них 29,9%. Значну кількість інтернаціоналізмів можна знайти серед одноосновних термінів галузі (93,1%) та термінів-композицій (6,9%), деякі з яких містять у своєму складі міжнародні терміноелементи. У більшості випадків інтернаціональні термінологічні одиниці геодезичної сфери позначають:

- математичні одиниці, закони чи правила: *algorithm* (алгоритм), *coefficient* (коефіцієнт), *graph* (діаграма, графік), *integral* (інтеграл), *diameter* (діаметр) тощо;
- характеристики чи ознаки предметів та об'єктів: *form* (форма), *visual* (видимий), *temperature* (температура), *structure* (структура) тощо;
- прилади та інструменти: *theodolite* (теодоліт), *compass* (компас), *magnetometer* (магнетометр), *radiosonde* (радіозонд), *microscope* (мікроскоп) тощо;
- професії: *cartographer* (картограф), *geodesist* (геодезист), *technician* (технік) тощо;
- інші поняття галузі: *vector* (вектор), *sphere* (сфера), *project* (проект), *orbit* (орбіта), *equator* (екватор), *contour* (контура) тощо.

Слід зазначити, що у процесі запозичення в англійську мову в геодезичну термінологію потрапила значна кількість запозичених із класичних мов (латинської та грецької) іншомовних терміноелементів, які ввійшли до складу досліджуваної термінологічної одиниці. Результати аналізу доводять, що у структурі лексем англійської терміносистеми геодезичної сфери найбільш продуктивними є такі міжнародні терміноелементи: *photo-*, *multi-*, *stereo-*, *semi-*, *micro-*, *radio-*, *inter-*, *pseudo-* та інші. Слід також зазначити, що терміни можуть містити не тільки один міжнародний терміноелемент: *semisphere of Earth* (півкуля Землі), *intermap relationship* (розграфлення аркуша карти) та ін., але і два: *radiogeodesy* (радіогеодезія), *stereograph* (стереограф) та ін., три: *microbarometer* (мікробарометр), *photogrammeter* (фототеодоліт), чи навіть чотири: *aerophotogrammetric survey* (аерофототопографічне знімання), *stereophotogrammetry* (стереофотограмметрія) міжнародні афікси.

Як свідчать дані рисунка 2, більш численними в межах англійської геодезичної терміносистеми виявились одноосновні терміни-інтернаціоналізми (93,1%), порівнянно зі складними одиницями такого типу (6,9%).

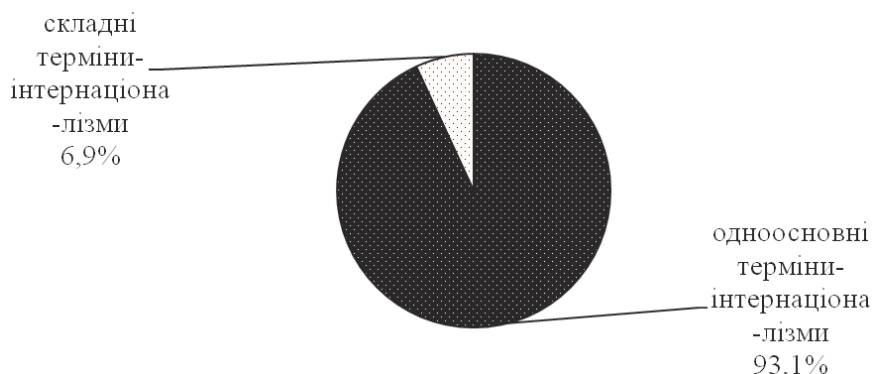

Рис. 2. Відсоткове співвідношення структурних типів термінів-інтернаціоналізмів геодезичної сфери

З огляду на здійснений аналіз робимо висновок, що запозичені лексеми геодезичної сфери, до складу яких входять терміни-інтернаціоналізми, посідають вагоме місце серед одиниць терміносистеми геодезії, покращуючи розвиток науково-технічних зв'язків та полегшуючи спілкування між фахівцями з різних країн світу, які працюють в досліджуваній галузі. Важливими компонентами в складі іншомовних слів є міжнародні терміноелементи грецького та латинського походження, з них легко побудувати нові складні терміни. Основними джерелами запозиченої лексики є класичні (латинська та грецька)

та сучасні (французька, арабська, італійська, іспанська) мови. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні за-
позичень та термінів-інтернаціоналізмів геодезичної сфери у дискурсивному вимірі.

Література:

1. Даниленко В. П. Русская терминология : опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 246 с.
2. Д'яков А. С. Основи термінотворення : семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : КМ Academia, 2000. – 217 с.
3. Кочан І. В. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові : монографія / І. В. Кочан. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. – 519 с.
4. Матвеева Т. В. Полный словарь лингвистических терминов / Т. В. Матвеева. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2010. – 562 с.
5. Ліпінська А. В. Науково-технічна термінологія : навч. посіб. для дистанційного навчання / [За ред. акад. М. І. Жалдака] / А. В. Ліпінська. – К. : Університет «Україна», 2007. – 219 с.
6. Харченко С. В. Науково-технічна термінологія : навч. посібник / С. В. Харченко. – К. : Вид-во нац. авіац. ун-ту «НАУ – друк», 2009. – 112 с.
7. Sageder D. Terminology today : a science, an art or a practice? Some aspects on terminology and its development / Dagmar Sageder // Brno Studies in English, 2010. – Volume 36, No. 1. – P. 123–134.
8. Геодезичний енциклопедичний словник / [за редакцією Володимира Літинського]. – Львів : Євросвіт, 2001. – 668 с.
9. Геодезія. Терміни та визначення. ДСТУ 2393-94. – [Чинний від 1995-01-01]. – К. : Держстандарт України, 1994. – 64 с.
10. Заблоцький Ф. Д. Англійсько-український геодезичний словник [за ред. Б. Є. Рицара] / Ф. Д. Заблоцький, О. Ф. Заблоцька. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 360 с.
11. Прилади геодезичні. Терміни та визначення. ДСТУ 2402-94. – [Чинний від 1995-01-01]. – К. : Держстандарт України, 1994. – 43 с.
12. Dictionary of Earth Science. Second edition. Copyright 2003 by the McGraw-Hill Companies. – 468 p.
13. Gorse Ch. A Dictionary of Construction, Surveying and Civil Engineering / Ch. Gorse, D. Johnston and M. Pritchard. – Oxford : Oxford University Press, 2012. – 499 p.
14. Online Etymology Dictionary [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.etymonline.com>.